

keresztény világnézetéről, a keresztény társadalmi rendről, az Isten akaratáról, a jogról, akkor mindig elsősorban azt kell hangoztatni: ez a modern szegénység bűn és igazságtalanság, jogtalanság, s nem az Isten akarata. [...]

Szegénység, mely az emberiség nagyobb részét az elzüllés és az erkölcsi tönk örvényébe kergeti; mely az embereket elállatiasítja, minden nemes érzésre képtelenné teszi; szegénység mely nem haladást, hanem a hanyatlást, a bűnt és elkorcsosodást szolgálja: nem Krisztus szegénysége, nem a haladás útja, nem a tökéletesség eszköze. [...] A rendszerből, a bűnből való szegénység ellen mindenkinek küzdenie kell, aki szereti Istent, s az Isten műveit, mert ez a szegénység valóságos mérge a lelkeknek, mely gyorsabb, vagy lassúbb elhalásba dönti az emberiséget. Azért testvéreim, a modern szegénység poklába ne zavarják az Úr Jézust bele.

Hanem mit tegyen a papság? Fogadja társadalmi befolyásának, tekintélyének, politikai tevékenységének oltalmába a modern szegénységet. Ismerje fel az idők jelét, melyek olyannyira hasonlóak a kereszténység föllépésének, a Megváltó megjelenésének korához. [...]

Adjatok nekünk papokat, kik a néppel, a szegényekkel azonosítják magukat, kik érdeküket a szegények érdekeiben ismerik föl, kik apostoli életükkel kétséget nem hagynak aziránt, hogy a szegénység, a szegény nép egy szívvel-szájjal kiáltsa: „ezek a mi embereink”. S bizony, ha ilyen papjaink lesznek, akkor van reményünk, hogy a kereszténységnek ezt a válságos idejét jól felismerjük, s hogy elveit, áldását, kegyelmét, vigaszát ennek a most vágyódó, küszködő emberiségnek megkönnyebbülésébe befektetnünk sikerül.

GAAL JENŐ

A társadalom feladatai a közgazdasági patriarchalizmus terén

In: Gaal Jenő: Társadalmi béke a közgazdasági patriarchalizmus alapján.
A socialis kérdés megoldása. Budapest, 1898, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. 15–20.

Gaal Jenő (1846–1934) közgazdász, műegyetemi tanár, politikus, 1908-tól főrendiházi tag. A Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1907 és 1913 között egyik igazgatója volt a Társadalomtudományi Társaságból kilépő liberálisok által alapított Magyar Társadalomtudományi Egyesületnek. A Kivándorlási Tanács elnöke. Munkái többnyire a közgazdaságtan és a szociálpolitika területén születtek.

Gaal Jenő nézetrendszerének alakulása jól tükrözi azt a folyamatot, amelynek során számos korábban liberálisnak tekinthető gondolkodó irányt vesz a szociálkonzervativizmus felé. Tipikus példája ennek az agrárius mozgalom modernitáskritikája, ami nem jut el a liberalizmus, mint társadalomszervezési elv tagadásáig, de annak korrekcióját követeli. A szerző antropológiai alapállása szerint a

társadalomban a vagyoni műveltségbeli különbségek léte természetes, de ez nem jelenti azt, hogy ne lenne szükség korrekciós mechanizmusokra. A megoldást az individualizmus, mint társadalomszervezési elv megtartása mellett annak etikai elvekkkel való vegyítésében, az egyéni önzés altruizmussal való ellensúlyozásában látja. Míg az újkonzervatív táboron belül a politikai katolicizmus a problémákat a valláserkölcsháttérbe szorulásában látta, addig a szociálkonzervatív agrárius mozgalom a közérkölcsök hanyatlását bírálta, s tett kísérletet az általa érzékelt folyamatok visszaszorítására, a kormányzati liberalizmus alternatívájának kidolgozására.

Az emberiség nem született boldogtalanságra, de zavartalan boldogságra sem. Bizonyos mérvű szenvedés és az annak nyomán kelő elégedetlenség, míg emberek fogják benépesíteni, mindig lesz a földtekén. A mai társadalmi renddel egyes hátrányok kétségkívül elválaszthatatlanul járnak. De nincs rendszer, amely azok híjával volna. A kérdés csak az, hogy létesíthető-e oly alap, a melynek hátrányai egyáltalában, ha t.i. azon a leghelyesebb, de természetünkkel még mindig megegyeztethető és nem csupán angyaloktól várható eljárást követünk, amazoknál lényegesen kisebbek lennének. A fennebb előadottakból az tűnik ki, hogy ilyen alapot teremteni, de még csak kigondolni is a történet által megvilágított évezredek alatt a múltban senkinek sem sikerült. Mindaz, ami e részben mondatott, csupán agyrém, álomkép vagy ábránd, melyet alig lehet tüzetesen elemezni, mert annak képtelensége a bonckést nem bírja meg. A szegény és gazdag különbsége, az érdem és a jutalom igazságos változatainak felel meg. A foglalkozások hierarchikus, lépcsőzetes alakulása az erők és képességek fokozata szerint természetes. Az osztályok keletkezése az egynemű érdekekkel bíró emberek csoportosulása, a kik egymással szemben sokszor nagyobb harcot folytatnak a létért, mint az egyes osztályok egymás közt. A létért folytatott küzdelem nemcsak az embernek, hanem isten minden teremtményének osztályrésze. E sors miatt, melytől semmiféle emberi intézmény segítségével nem szabadulhatunk, nincs kivel szembe szállani. Teljes béke még az anorganikus világban sincs. Az képzelhetetlen dolog a szerves világban is. Az osztályok különbsége a művelődésnek épp úgy előfeltétele, mint következménye. Ezek harca is oly tényező, mely csupán a munkamegosztás alapján már magasabb fokra jutott népeknél fordul elő. E harcz kegyetlensége is csak egy bizonyos fokig enyhíthető és ez az enyhítés a civilizációnak éppen egyik feladatát képezi. De az életküzdelmet veszélytelenné, vagy kellemessé tenni, ez már magában véve ellentmondás.

A mai társadalmi rend alapjai tehát igazságosak, mert természetesek. Ebből azonban korántsem következik, hogy az azon felépült állami és gazdasági szervezet működése folytán keletkezett minden baj, szenvedés, nyomor és ellentét oly mérvű legyen, mint aminőnek tényleg jelentkezik. Nem következik különösen, hogy a zavarok, melyek abból előállnak, egyre növekedjenek. A tudománynak arra kell törekedni, hogy kutassa és megállapítsa a javulás lehetőségét és annak módjait. A társadalmi és közgazdasági politika feladata pedig oda hatni, hogy a tudomány által kimutatott irányban a bajok lehető enyhítését, az osztályok közt támadt ür áthidalását, gyakorlatilag keresztülvigye. Az ember kettős természetének megfelelő individualisztikus

és socialis követelmények kibékítendők s az egyéniség szabadsága és a társadalom békéje összhangba hozassék. Kiindulási pontul sem az egyiket, sem a másikat nem lehet a tudománynak elfogadni, mert az egyik álláspont optimizmusra, a másik pedig pesszimizmusra vezet és pedig mindegyik irány összes káros következményeivel. Nincs más megoldás, mint a jogosult egyéni érdeken nyugvó individualizmust telíteni etnikai elemekkel, melyek a socialismus egyetlen megvalósítható alkatrészeit képezik. Az egyén jogai megállapíthatók törvények által is, de azokkal szemben megfelelő kötelességeknek kell állni, különben benső consistentiával nem bírhatnak. [...]

Ha a családtagok, ha egy társadalmi kör részesei, ha az egy nemzetbeliek és a polgártársak csak azt teljesítenék egymás iránt, a mi jogi szankcióval ellátható kötelesség, és amit a törvényekbe egyedül lehet foglalni, akkor az élet általában túrhetetlenné válnék az emberekre nézve. Azonban a családi kötelek, az osztályok és körök kapcsolatai, a faj- és hazaszeretet, a vallásos érzelmek, sok embernek vissza nem szorítható jótékonyasága, mely szívének okvetlenül kielégítendő benső szükségét képezi, annyi szociális elemmel gazdagítják még a legönzőbb társadalmat is, hogy a kíméletlen, főleg gazdasági önérdék tiszta érvényesülését igen megnehezítik ott is. A szeretetet, a vonzódást, a lelkiismeretet, a lelkesedést, a felmagasztaltságot, az áhítatot, az ihletet, az önérdéket és a becsvágyat – mind a bennünk lakó és kiirthatatlan közszellem nyilvánulásai. Miért ne lehetne ezeket ápolni, fokozni, hatályosítani és kiterjeszteni minden polgári, társadalmi, gazdasági és állami intézményre. Ennek követelményei jogi szankcióval aránylag kevésbé, de társadalmi szankcióval igen is elláthatók. A társadalomnak vannak már ma is ítéletei, melyek az egyént minden bírósági ítéletnél jobban sújtják. Miért ne lehetne ezt a hatalmat szervezni, helyesebb irányba terelni, a magasabb társadalmi, gazdasági és emberi érdekek szolgálatába hajtani és a csupán jogi intézményekkel meg nem oldható problémák elintézésénél segédeszközzül felhasználni. Hiszen annak alapjai és elemei épp úgy velünk születnek, mint az önzéséi. Hiszen annak nyilvánulásai határozottan inkább vannak rendeltetve boldogokká tenni bennünket, mint emezéi. Hiszen már évezredek óta tudják, hogy a méltányosság hozzájárulása nélkül a summum jus summa injuria.² Miért ne lehetne az etikai elemek gyarapításával erősbült közszellemet az állami, társadalmi és gazdasági élet szervezésénél és folyásának intézésénél oly fontos tényezővé emelni, mint aminővé a jus mellett az aequitas³ bizonyos határon belől az igazságszolgáltatás terén már lett. [...]

Ez uralmi váltakozása a természetünket képező két fő alkatelemnek, az önzés és a közszellemnek, haladásunk egyik fontos lépcsőzetét képezi. Az individualisztikus irányzatnak rendkívül sokat köszönünk. A nélkül újabb-kori műveltségünk legtöbb vívmányával, a munka nagy termékenységevel, nem dicsekedhetnénk. Azonban túlsúlyának az ideje úgy látszik egyelőre lejárt. A nyomában keletkezett visszahatás oly nagy, hogy a társas követelményeknek magán- és közéletünkben akarva nem akarva nagyobb tért kell engedni. Ha a helyzetet nem akarjuk vagy tudjuk veszélyesnek felismerni, oly eruptiók⁴ állhatnak be, melyek pusztításainak mérvét előre kiszámítani nem

2 A legnagyobb jogszerűség egyúttal a legnagyobb igazságtalanság.

3 méltányosság

4 robbanások

lehet. Ha pedig a forradalmi kitöréseket nem akarjuk bevárni, akkor az egész vonalon hozzá kell látni azon munkához, mely által társadalmi életünket az eddiginél sokkal őszintébb és nagyobb etikai tartalommal tölthetjük meg. A társias szellemnek kell áthatni egész felfogásunkat és azt közölni kell a társadalom minden rétegével.

A mai társadalmi rend alapjait nem forgathatjuk fel józanul, mert azok helyébe nem tudunk semmi hozzájuk csak foghatót is tenni. A tulajdon és örökjog, az egyén szabad elhatározása élethivatásának választásánál; a családi élet önállósága, a gazdasági tevékenység lehető szabadsága, mind csak a társias nagyobb érdekek szempontjából korlátozható a szükséges mértékig. De az altruizmus⁵ iránti érzék az egoizmussal, a szociális érzés az individuális iránnyal szemben a jelzett intézmények lényegének feláldozása nélkül fejlesztendő és terjesztendő. Az erkölcsi kötelességtudásra és az általa elfoglalt állás követelményeinek tiszteletére kell nevelni az embert. [...]

Az emberi természet két oldalát, az individualizmust és az altruizmust kell mindekenélőtt kibékíteni és összhangba hozni az által, hogy összes állami és társadalmi intézményeink kezelésénél az etikai követelményeket igyekszünk lehetőleg megvalósítani s az egyén és társadalom jogainak és kötelességeinek megállapításánál lényünk mindkét oldalának megfelelő felfogását törekszünk uralkodóvá tenni. Szóval a társadalmi reform korszakát kell előkészíteni, nehogy a fejlődés folytán eszöközlendő változások a forradalom útján menjenek végbe.

PIKLER GYULA

A jótékonyág központosítása

Budapest, 1900, Demokratia Páholy. 16–29.

Pikler Gyula (1864–1937) a pozitivista jogbölcselet kiemelkedő képviselője, a magyar baloldali társadalomtudományi gondolkodás egyik megalapozója. A budapesti egyetemen tanított állam- és jogbölcseletet, később érdeklődése a lélektan felé fordult. A dualizmus utolsó évtizedében a konzervatív liberalizmus és a tőle jobbra elhelyezkedő irányzatok ideológiai támadásainak keresztüztében állt liberális és szabadkőműves nézetei miatt. A polgári radikális Társadalomtudományi Társaság tagja, szellemi vezetője, a Huszadik Század című folyóirat irányvonalának egyik meghatározója volt, de a társaság radikálisainak 1906-os előretörése után magát a marxizmustól mindvégig igyekezett elhatárolni. Mentora volt továbbá a szabadgondolkodó egyetemi fiatalokat tömörítő 1908-ban alakult Galilei körnek is.

A „Jótékonyág központosítása” című írását a szabadkőműves páholy adta ki. Benne a szerző élesen bírálja a jobboldali karitatív szemléletet és javasolja a szegénységet kezelő szabadkőműves rendszer szisztematikus kiépítését. A 19–20. század fordulója a

5 önzetlen viselkedés